

OSOBINE LIČNOSTI, STAROST I POL KAO PREDIKTORI SKLONOSTI KA SAMOHENDIKEPIRANJU¹

Petar Čolović², Snežana Smederevac i Dušanka Mitrović

Odsek za psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu

Samohendikepiranje je jedna od strategija koje se koriste prilikom suočavanja sa potencijalnim neuspehom. U radu je prikazana nova skala namenjena proceni sklonosti ka samohendikepiranju kao relativno stabilne dimenzije individualnih razlika, kao i relacije ove sklonosti sa osobinama ličnosti, polom i starošću. Na uzorku od 230 ispitanika oba pola, uzrasta od 18 do 59 godina, primenjeni su Upitnik za procenu samohendikepiranja (SH) i skraćena verzija Zakermanovog i Kalmanovog upitnika ličnosti (ZKPQ-50-CC). Rezultati konfirmativne faktorske analize pokazuju da model koji podrazumeva četiri latentne dimenzije nižeg reda, obuhvaćene jedinstvenom dimenzijom višeg reda, pokazuje zadovoljavajuće slaganje sa empirijskim podacima. Dimenzije nižeg reda odgovaraju unapred kreiranim supskalama upitnika, a u pitanju su: Spoljašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima, Unutrašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima, Unutrašnji hendikepi u situacijama postignuća i Spoljašnji hendikepi u situacijama postignuća. Rezultati multivarijatne analize kovarijance pokazali su da je Neuroticizam prediktor svih dimenzija samohendikepiranja. Impulsivno traženje senzacija je značajan prediktor spoljašnjih hendikepa u interpersonalnim odnosima i unutrašnjih hendikepa na planu postignuća. Nizak skor na Aktivitetu je značajan prediktor unutrašnjih hendikepa na planu postignuća. Mlađi ispitanici pokazuju izraženiju sklonost ka korišćenju unutrašnjih hendikepa, a muškarci generalno ispoljavaju veću sklonost ka samohendikepiranju od žena, osim u slučaju unutrašnjih hendikepa na planu postignuća, gde ne postoje polne razlike.

Ključne reči: samohendikepiranje, Alternativni petofaktorski model ličnosti, starost, pol

¹ Rad u okviru projekta „Psihološke karakteristike društva u tranziciji“ br. 149008, koji se realizuje pod pokroviteljstvom Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

² ✉: p.etar@EUnet.rs

UVOD

Suočavanje sa događajem koji predstavlja potencijalnu pretnju samopoštovanju može isprovocirati različita ponašanja. Slika o sopstvenoj kompetenciji i sposobnostima je veoma važan aspekt self-koncepta i predstavlja jedan od bazičnih elemenata na kojima se zasniva samopoštovanje individue. Zato negativna evaluacija sopstvenih sposobnosti posebno ugrožava generalni doživljaj lične vrednosti, te su brojni manevri koje ljudi mogu preduzimati kako bi sprečili ili umanjili mogućnost da se njihovi eventualni neuspesi u nekoj oblasti pripišu nedostatku sposobnosti. Samohendikepirajuće strategije predstavljaju grupu ponašanja usmerenih upravo na ublažavanje posledica potencijalno negativnog fidebeka, odnosno pojačavanje efekta potencijalno pozitivnog fidebeka. Berglas i Džouns (Berglas i Jones, 1978; Jones i Berglas, 1978) su prvi upotreбили ovaj termin, opisujući aktivno nastojanje osoba da kreiraju prepreke ili inhibirajuće faktore sopstvenom postignuću, kako bi izbegle pripisivanje eventualnog neuspeha nedostatku sposobnosti, a uvećale sliku o sopstvenim sposobnostima u slučaju eventualnog uspeha. Ovi inhibirajući faktori treba da budu takvi da se mogu dovesti u vezu sa aktivnošću kojoj prethode i čije uspešno odnosno neuspešno izvođenje potencijalno govori o kompetenciji osobe. U istraživanju Berglasa i Džounsa ispitanici su, verujući da učestvuju u eksperimentu u kome će se ispitivati uticaj dva medikamenta na intelektualni učinak, rešavali rešive ili nerešive zadatke na testu inteligencije. Rešavanje nerešivih zadataka, uz prisustvo nekontingentnog fidebeka, isprovociralo je kod subjekata očekivanje neuspeha u testiranju koje je sledilo. Ovi ispitanici mnogo češće su birali lek za koji su verovali da će negativno uticati na njihovo postignuće nego ispitanici koji su rešavali rešive zadatke na kojima im je uspešnost bila osigurana (Berglas i Jones, 1978). Studija Berglasa i Džounsa postavila je klasični nacrt za eksperimentalno ispitivanje strategija samohendikepiranja, čiji je centralni element manipulacija usmerena na provociranje očekivanja uspeha odnosno neuspeha u predstojećem zadatku, kao i davanje mogućnosti ispitanicima da izaberu neku prepreku koja bi mogla da im posluži kao izgovor u situaciji predviđenog neuspeha.

Po svojoj funkciji, samohendikepirajuće strategije bliske su načinu objašnjavanja uzroka događaja poznatom kao atribucionna pristrasnost u funkciji osobe (self-serving bias; Weary, 1979). Ova prilično rasprostranjena pristrasnost u objašnjavanju događaja sastoji se u pripisivanju sopstvenog uspeha ličnim karakteristikama, a neuspeha spoljašnjim preprekama, i takođe je primarno usmerena na očuvanje samopoštovanja. Međutim, samohendikepirajuće strategije su sofisticiranije u odnosu na stil atribuiranja, jer se prepreke kreiraju unapred, a ne post hoc, i to, u idealnom slučaju, tako da se mogu povezati sa neuspehom, a da realno ne predstavljaju veliku prepreku za uspeh. Samohendikepirajuća ponašanja se dovode u vezu i sa nekim drugim strategijama koje se koriste u situacijama povezanim sa postignućem, kao što je, na primer, defanzivni pesimizam - motivaciona strategija koja se sastoji u postavljanju nerealno niskih ciljeva (Norem i Cantor, 1986). Pokazano je da obe

strategije imaju negativan efekat na akademsko postignuće, ali da je efekat samohendikepiranja jači (Martin i sar., 2003).

Postavlja se pitanje da li je samohendikepirajuće ponašanje povezano isključivo sa javnim selfom i nastojanjem da se manipuliše percepcijom i atribucijama drugih ljudi, ili je njegova uloga povezana sa očuvanjem privatne slike o sebi i usmerena na samozavaravanje. Rezultati nekih studija sugerišu da je samohendikepiranje u velikoj meri povezano sa upravljanjem impresijom i da se samohendikepirajuća ponašanja pojavljuju isključivo u prisustvu drugih ljudi (Kolditz i Arkin, 1982). Međutim, neke studije pokazuju da izvesne karakteristike ličnosti mogu imati ulogu medijatora u ovom procesu. Tako, na primer, izgleda da osobe sa izrazitim narcističkim tendencijama koriste samohendikepiranje prvenstveno u svrhu očuvanja samouvećavajućeg atribucionog stila, a tek sekundarno u svrhu samoprezentovanja (Rhodewalt i sar., 2006).

Uprkos nekim otvorenim pitanjima u vezi sa funkcijama samohendikepiranja, većina autora se slaže da su te funkcije usko povezane sa čuvanjem samopoštovanja. Naime, istraživanja su pokazala da se samohendikepiranje intenzivira u uslovima anticipirane pretnje samopoštovanju (Smith i sar., 1982), ili usled manipulacija tzv. nekontingentnim ili nezasluženo pozitivnim fidbekom (Berglas i Jones, 1978) koji stvara nesigurnost u pogledu sopstvene uspešnosti i posedovanja odgovarajućih sposobnosti. Upravo zbog ovakvih nalaza, ispitivanju odnosa između samopoštovanja i sklonosti ka samohendikepiranju posvećena je posebna pažnja (Smith i sar., 1982; Snyder, 1985; Harris i Snyder, 1986). Pokazano je da osobe sa visokim samopoštovanjem primenjuju samohendikepirajuće strategije više u privatnim okolnostima, a osobe sa niskim samopoštovanjem više u javnim situacijama (Tice i Baumeister, 1984, prema Harris i Snyder, 1986). Neki rezultati sugerišu da različiti ljudi koriste samohendikepirajuće strategije iz različitih razloga, te da ih osobe sa niskim samopoštovanjem koriste u cilju zaštite samopoštovanja u situacijama kada opažaju da postoji mogućnost lošeg obavljanja neke aktivnosti, a osobe sa višim samopoštovanjem u cilju povećanja vrednosti sopstvenog uspeha (Tice, 1991). Neki autori upućuju na značaj ne samo nivoa samopoštovanja, već i sigurnosti sa kojom osoba vrši samoprocenu i samoevaluaciju, i pokazuju da muškarci sa nesigurnijim samopoštovanjem pokazuju veći stepen samohendikepirajućeg ponašanja nego oni sa sigurnijim samopoštovanjem, dok se kod žena ova veza ne uočava (Harris i Snyder, 1986). Rezultati istraživanja (Burušić i Brajša-Žganec, 2005) pokazuju da osobe nižeg samopoštovanja i manje izražene jasnoće pojma o sebi češće koriste samohendikepiranje.

Važno pitanje odnosi se na efekte samohendikepirajućih ponašanja. Pokazalo se da samohendikepiranje, uz još neke kognitivne strategije, utiče na afekat i motivaciju, dovodeći do smanjenja uloženog truda (McCrea, 2008). Rezultati longitudinalnih studija sugerišu da su dugoročni efekti samohendikepiranja na prilagođavanje uglavnom negativni. Naime, učestalo korišćenje ovih strategija dovodi do nižeg postignuća, gde su medijator delimično i nerazvijene radne navike; osobe koje pokazuju izraženiju tendenciju ka samohendikepiranju sklonije su manje adaptivnim strategijama prevladavanja stresa kao što su povlačenje i negativni fokus. Rezultat svega ovoga je sveukupna lošija prilagođenost, koja povratno uvećava sklonost ka samohendikepiranju

(Zuckerman i sar., 1998). I u istraživanju Zakermana i Tsaia pokazano je da se samohendikepiranje i maladaptiranost uzajamno pojačavaju, kao i da osobe koje imaju izraženiju sklonost ka samohendikepiranju pokazuju veću sklonost ka zloupotrebi supstanci i manje intrinzičke motivacije za obavljanje svog posla nego osobe sa niskim skorovima na merama samohendikepiranja (Zuckerman i Tsai, 2005).

Pokazano je da faktori koji doprinose pojavi samohendikepiranja mogu poticati iz situacije u kojoj je kod osobe isprovocirano stanje nesigurnosti u vezi sa budućim uspehom, kao i da javnost situacije u kojoj se izvodi aktivnost ili daje feedback u većini slučajeva pogoduje pojavi samohendikepiranja. Raspoloženje je još jedan od faktora koji utiču na pojavu samohendikepirajućeg ponašanja; raspoloživi podaci pokazuju da u situaciji indukovanog pozitivnog afekta postoji veća sklonost ka samohendikepiranju, što ukazuje i na neke negativne konsekvence pozitivnog afekta u situacijama postignuća (Alter i Forgas, 2007). Brojne stabilne karakteristike ličnosti takođe se dovode u vezu sa sklonošću ka samohendikepiranju. Tako je studija u kojoj su subjekti bili britanski i libanski studenti pokazala da na sebe usmereni perfekcionizam i nisko samopoštovanje predstavljaju značajne prediktore samohendikepiranja (Pulford i sar., 2005). Pronađeno je i da je samohendikepiranje pozitivno povezano sa Neuroticizmom, posebno sa skalama Depresivnosti, Samousredsređenosti, Impulsivnosti i Vulnerabilnosti, a negativno sa Savesnošću, i to posebno subdimenzijama Kompetentnosti, Dužnosti i Samodiscipline, a rezultati sugerišu da konstrukt samohendikepiranja predstavlja medijator negativne veze između Neuroticizma i Savesnosti (Ross i sar., 2002). Povezanost samohendikepiranja sa neuroticizmom pronađena je i u istraživanju Burušića (Burušić, 2004), u kome je uočena i relacija sa introverzijom. Narcističke ličnosti su sklonije samohendikepirajućim ponašanjima (Rhodewalt i sar., 2006).

Istraživanja uglavnom dosledno pokazuju da muškarci koriste samohendikepirajuća ponašanja više nego žene (McCrea i sar., 2008a; McCrea i sar., 2008b), kao i da žene imaju izraženiji kritički stav prema osobama koje pokazuju samohendikepirajuće ponašanje, opažaju ove osobe kao nemotivisane i pokazuju veću sumnjičavost u vezi sa motivacijom za ovakva ponašanja (Hirt i sar., 2003).

U literaturi su opisane različite strategije samohendikepiranja. U najopštijem smislu, može se govoriti o hendikepiranju na osnovu unutrašnjih ili spoljašnjih faktora. Unutrašnji hendikepi mogu biti nedovoljno ulaganje napora u ostvarenje nekog zadatka (Tice, 1991), preterano ulaganje napora kad je poznato da ono može umanjiti mogućnost uspeha (Smith i sar., 2009), zloupotreba supstanci (Jones i Berglas, 1978; Sordini i sar., 1986), psihosomatske smetnje (Organista i Miranda, 1991), anksioznost, (Smith i sar., 1982), socijalna anksioznost (Snyder i sar., 1985), gojaznost (Baumeister i sar., 1990), depresivnost (Weary i Williams, 1990). Izbor spoljašnjeg hendikepa predstavlja kreiranje nekih prepreka u samoj situaciji, kao što je postavljanje nedostižnih ciljeva ili biranje loših uslova. Osnovne oblasti u kojima je opaženo korišćenje samohendikepiranja grubo se mogu podeliti na situacije postignuća i interpersonalne situacije. Međutim, ove dve oblasti se ne mogu uvek jasno razdvojiti, pogotovo s obzirom na već pomenute rezultate koji pokazuju da i u situacijama postignuća upravo prisustvo drugih ljudi često provocira samohendikepirajuća pona-

šanja. Neki autori ističu razliku između bihevioralnog samohendikepiranja i samohendikepiranja koje se zasniva na verbalnom iskazu, pri čemu se prvi oblik može uočiti u ponašanju osobe koja, u situaciji potencijalnog neuspeha, aktivno kreira prepreku uspehu, dok se drugi uočava u verbalnim izjavama o određenim otežavajućim faktorima, na primer o prisustvu izražene anksioznosti i sl. (Hirt i sar., 1991).

Rezultati istraživanja Smederevac i saradnika (2003) pokazali su da izbor određene strategije samohendikepiranja, u situaciji kada je ispitanicima omogućeno da biraju između različitih hendikepa, oblikuju neke karakteristike situacije, kao i neke osobine ličnosti. Subjekti koji su birali spoljašnje uslove kao hendikep procenjuju sebe kao efikasnije u odnosu na druge. Osobe koje su birale odustajanje i psihofizičko stanje kao hendikepe imaju negativnu procenu sopstvene dopadljivosti. Rezultati sugerišu da postoje dve vrste samohendikepirajućih strategija: jedna koju koristi većina ljudi u situaciji potencijalnog neuspeha, a sastoji se u traženju alibija u spoljašnjim okolnostima, i druga koja je determinisana većim stepenom negativnog afektiviteta i negativne slike o sebi, a manifestuje se isticanjem lošeg psihofizičkog stanja kao opravdanjem za neuspeh.

Sklonost ka samohendikepiranju se tretira kao relativno stabilna karakteristika individualnih razlika, a najpoznatija mera te sklonosti je Skala samohendikepiranja (Self-Handicapping Scale; Jones i Rhodewalt, 1982). Međutim, neka istraživanja su pokazala da u situacijama koje nisu povezane sa akademskim postignućem ova skala ne predstavlja dobru meru crte samohendikepiranja (Martin i Brawley, 1999), te da je područje njene primene ograničeno na akademski kontekst. Stoga je konstruisan novi Upitnik za procenu samohendikepiranja (Smederevac i sar., 2009), koji je namenjen proceni tendencije ka samohendikepiranju u različitim oblastima funkcionisanja i uz korišćenje različitih hendikepa. Namera je bila da se proverí da li je moguće ovu karakteristiku shvatiti šire i obuhvatnije, te može li se ova skala primenjivati u različitim kontekstima, a ne samo u kontekstu akademskog postignuća.

Jedan od ciljeva ovog istraživanja je provera metrijskih karakteristika novokonstruisane Skale samohendikepiranja. Drugi cilj je ispitivanje prediktora sklonosti ka samohendikepiranju - tačnije, utvrđivanje mogućnosti predikcije ovog fenomena na osnovu osobina ličnosti, pola i starosti. Kao referentni okvir za merenje osobina ličnosti izabran je Alternativni petofaktorski model Marvina Zakermana (Aluja i sar., 2006; Zuckerman, 2002).

METOD

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 230 ispitanika, uzrasta od 18 do 59 godina (AS=31,39; SD=10,59). Uzorak je obuhvatio 135 žena (58,7%) i 95 muškaraca

(41,3%). Među polovima nema starosnih razlika ($AS_m=30,27$; $SD_m=9,83$; $AS_{\bar{z}}=32,18$; $SD_{\bar{z}}=11,06$; $t_{(228)}=-1,34$, $p>0,1$).

Instrumenti

Upitnik za procenu samohendikepiranja (SH; Smederevac, Mitrović, Topić i Vuk, 2009) obuhvata 34 stavke sa petostepenim Likertovim skalama za odgovore (Prilog 1). Svaka stavka upitnika predstavlja kombinaciju spoljašnjih, odnosno unutrašnjih uzroka kojima osoba opravdava potencijalni neuspeh u interpersonalnim odnosima, odnosno situacijama postignuća. Shodno tome, stavke su grupisane u četiri skale. Prva skala obuhvata stavke koje se odnose na *samohendikepiranje spoljašnjim uzrocima u interpersonalnim odnosima* (primeri stavki: „Da se osobe iz okruženja ne upliću, imao bih uspešniju emotivnu vezu“; „Ne stižem da se posvetim prijateljima jer imam puno obaveza“). Drugom skalom obuhvaćeni su indikatori *samohendikepiranja unutrašnjim uzrocima u interpersonalnim odnosima* („Ljudi me izbegavaju jer u njihovom prisustvu uglavnom ćutim“; „Moja stidljivost je toliko izražena da je za mene bolje da izbegavam kontakte sa ljudima“). Sadržaj stavki treće skale podrazumeva *samohendikepiranje unutrašnjim uzrocima u situacijama postignuća* („Lenjost me sprečava da postignem više“; „Sklon sam odustajanju ako nešto ne mogu savršeno da uradim“), dok se četvrta skala odnosi na *samohendikepiranje spoljašnjim uzrocima u situacijama postignuća* (primeri stavki: „Da nemam loš odnos sa pretpostavljenima, bio bih uspešniji“; „Nedostatak podrške mi otežava da budem uspešan u mnogim stvarima“). Skale, kao i upitnik u celini, imaju zadovoljavajuću reprezentativnost, pouzdanost i homogenost (Tabela 1).

Tabela 1. Reprezentativnost, pouzdanost i homogenost skala upitnika SH

Skala	MSA ¹	α^2	β^3	H1 ⁴	H2 ⁵	N
Spoljašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima	0,86	0,83	0,84	0,33	0,83	10
Unutrašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima	0,93	0,92	0,92	0,49	0,91	12
Unutrašnji hendikepi u situacijama postignuća	0,83	0,73	0,74	0,28	0,93	7
Spoljašnji hendikepi u situacijama postignuća	0,82	0,80	0,81	0,45	0,94	5
Upitnik u celini	0,93	0,94	0,94	0,31	0,67	34

Legenda: ¹normalizovani Kajzer – Majer – Olkinov koeficijent reprezentativnosti; ²Cronbach - koeficijent pouzdanosti (tip interne konzistencije); ³Lord – Kaiser – Caffrey- koeficijent pouzdanosti prve glavne komponente; ⁴prosečna interkorelacija stavki; ⁵ Momirović - relativna veličina varijanse prve glavne imaž komponente

Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire - 50 - CC (ZKPQ-50-CC; Aluja i sar., 2006) obuhvata 50 stavki sa binarnim formatom odgovora. Upitnik predstavlja skraćenu verziju upitnika ZKPQ (Zuckerman, 2002) i sadrži pet 10-ajtemskih skala namenjenih proceni dimenzija alternativnog petofaktorskog modela ličnosti (Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Socijabilnost, Impulsivno traženje senzacija i Neuroticizam/Anksioznost). Metrijske karakteristike upitnika su zadovoljavajuće (Tabela 2).

Tabela 2. Reprezentativnost, pouzdanost i homogenost upitnika ZKPQ-50-cc

Skala	MSA ¹	α^2	β^3	H1 ⁴	H2 ⁵
Aktivitet	0,78	0,75	0,76	0,23	0,75
Agresivnost/Hostilnost	0,75	0,66	0,67	0,16	0,77
Socijalnost	0,74	0,72	0,72	0,20	0,68
Impulsivno traženje senzacija	0,79	0,72	0,74	0,20	0,78
Neuroticizam/Anksioznost	0,84	0,79	0,80	0,28	0,84

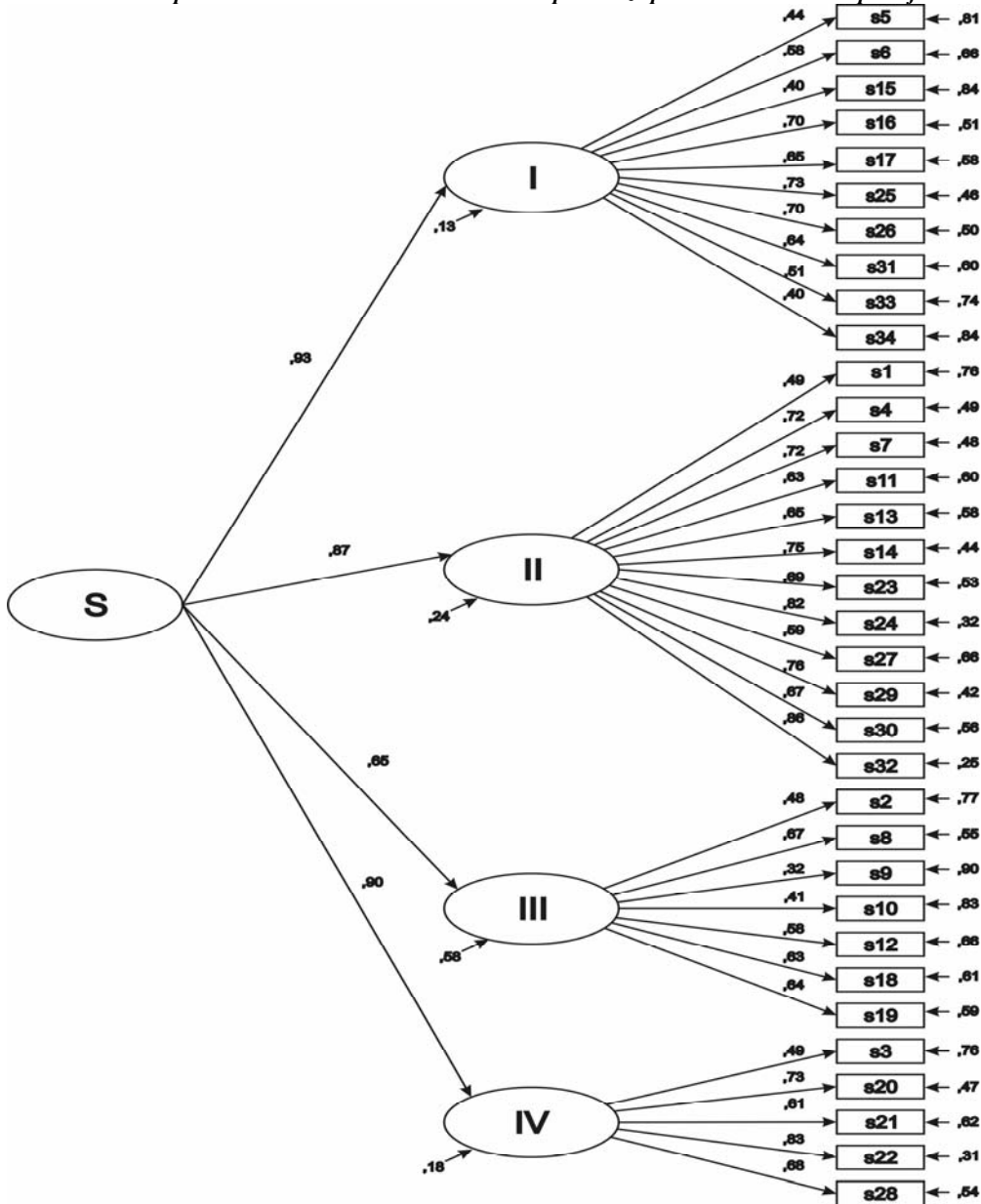
Legenda: ¹normalizovani Kajzer – Majer – Olkinov koeficijent reprezentativnosti; ²Cronbach - koeficijent pouzdanosti (tip interne konzistencije); ³Lord – Kaiser – Caffrey- koeficijent pouzdanosti prve glavne komponente; ⁴prosečna interkorelacija stavki; ⁵ Momirović - relativna veličina varijanse prve glavne imaž komponente

REZULTATI

Faktorska valjanost upitnika proverena je konfirmativnom faktorskom analizom sprovedenom na matrici interkorelacija stavki upitnika SH, u modulu SEPATH statističkog programskog paketa Statistica 8.0 (StatSoft, 2007). Za procenu parametara korišćen je kombinovani metod generalizovanih najmanjih kvadrata - maksimalne verodostojnosti. Fit modela procenjivan je, u skladu sa preporukama Klajna (Kline, 2005), pomoću pet indikatora fita: hi-kvadrata, komparativnog indeksa fita, korena prosečne kvadrirane greške aproksimacije (RMSEA) i korena iz kvadriranih standardizovanih reziduala (RMSSR), kojima je pridodat i GFI („goodnes-of-fit“) indeks Jereskoga i Serboma (Jöreskog i Sorbom, 1981 prema Kline, 2005).

Model podrazumeva četiri dimenzije nižeg reda, koje predstavljaju dimenzije samohendikepiranja i obuhvaćene su jedinstvenom dimenzijom višeg reda. Pokazatelji fita sugerišu da je model prihvatljiv ($\chi^2_{(523)}=859,49$, $p<0,001$; RMSEA=0,053 (0,046 – 0,059); CFI=0,90; RMSSR=0,056). Sve stavke imaju značajna i visoka opterećenja latentnim dimenzijama prvog reda, koje su visoko zasićene faktorom drugog reda (Slika 1).

Slika 1. Procene parametara modela latentne strukture Upitnika za procenu samohendikepiranja

(I – Spoljašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima; II – Unutrašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima; III – Unutrašnji hendikepi u situacijama postignuća; IV – Spoljašnji hendikepi u situacijama postignuća; S – generalni faktor samohendikepiranja)

Relacije između dimenzija samohendikepiranja, osobina ličnosti, pola i starosti ispitane su multivarijantnom analizom kovarijance (Tabela 3). Kategorijalni prediktor u analizi bio je pol, skup kontinuiranih prediktora činili su starost i sumacioni skorovi na skalama upitnika ZKPQ-50-CC, a kriterijske varijable bile su sumacioni skorovi na skalama Upitnika za procenu samohendikepiranja.

Tabela 3. Multivarijantni efekti prediktora

	Vilksova lambda	F	Broj stepeni slobode (efekat)	Broj stepeni slobode (greška)	p
Konstanta	0,57	4,66	4	219	0,00
Starost	0,93	4,40	4	219	0,00
Aktivitet	0,86	9,17	4	219	0,00
Agresivnost/Hostilnost	0,95	2,64	4	219	0,03
Socijabilnost	0,98	1,35	4	219	0,25
Impulsivno traženje senzacija	0,93	3,91	4	219	0,00
Neuroticizam/Anksioznost	0,90	5,88	4	219	0,00
Pol	0,93	4,12	4	219	0,00

Sve prediktorske varijable imaju značajne multivarijantne efekte, izuzev skora na skali Socijabilnost.

Tabela 4. Parcijalni doprinosi prediktora

	Spoljašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima (R=0,33, p<0,01)			Unutrašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima (R=0,36, p<0,001)			Unutrašnji hendikepi u situacijama postignuća (R=0,50, p<0,001)			Spoljašnji hendikepi u situacijama postignuća (R=0,33, p<0,01)		
	B	t	p	B	t	p	B	t	p	B	t	p
Konstanta		7,33	0,00		8,41	0,00		12,52	0,00		7,47	0,00
Starost	-0,12	-1,76	0,08	-0,15	-2,28	0,02	-0,23	-3,71	0,00	0,06	-0,83	0,41
Aktivitet	0,04	0,59	0,56	-0,04	-0,69	0,49	-0,30	-5,10	0,00	0,04	-0,54	0,59
Agresivnost/Hostilnost	0,00	0,00	1,00	-0,12	-1,80	0,07	-0,06	-1,00	0,32	0,04	0,65	0,52
Socijabilnost	-0,04	-0,51	0,61	-0,12	-1,75	0,08	-0,05	-0,80	0,43	0,11	-1,55	0,12
Impulsivno traženje senzacija	0,16	2,18	0,03	0,04	0,51	0,61	0,15	2,26	0,02	0,00	-0,01	0,99
Neuroticizam/Anksioznost	0,14	2,04	0,04	0,26	3,67	0,00	0,28	4,30	0,00	0,19	2,66	0,01
Pol (muški)	0,21	3,09	0,00	0,22	3,27	0,00	0,07	1,10	0,27	0,25	3,67	0,00

Skup prediktora objašnjava približno 11% varijanse skorova na skali *Spoljašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima* (Tabela 4). Značajne parcijalne doprinose imaju pol, pri čemu muškarci postižu više skorove ($AS_m=22,52$; $AS_z=19,25$), kao i Impulsivno traženje senzacija i Neuroticizam/anksioznost (oba sa pozitivnim predznakom). Skor na skali *Unutrašnji hendikepi u interpersonalnim odnosima* sa prediktorskim skupom deli približno 13% varijabiliteta (Tabela 4), pri čemu značajne parcijalne doprinose predikciji imaju Neuroticizam/Anksioznost (sa pozitivnim predznakom), pol (muškarci postižu više skorove; $AS_m=25,79$; $AS_z=22,48$) i starost (sa negativnim predznakom). Značajne parcijalne doprinose predikciji skorova na skali *Unutrašnji hendikepi u situacijama postignuća*, koja sa prediktorskim skupom deli približno 25% varijanse (Tabela 4), imaju Aktivitet i starost sa negativnim predznakom, i Neuroticizam/anksioznost i Impulsivno traženje senzacija sa pozitivnim predznakom. Naposletku, pol (muškarci postižu više skorove; $AS_m=12,27$; $AS_z=10,29$) i Neuroticizam/Anksioznost značajno doprinose predikciji skora na skali *Spoljašnji hendikepi u situacijama postignuća*, koja sa skupom prediktora deli približno 11% varijanse (Tabela 4).

DISKUSIJA

Iako se prvobitna koncepcija sklonosti ka samohendikepiranju zasnivala na velikom broju istraživanja čiji rezultati su ukazivali na zastupljenost ove strategije u domenu postignuća (Arkin i Baumgardner, 1985), značaj ove strategije je postepeno počeo da se uočava i u drugim oblastima života, a jednu od važnijih svakako predstavljaju interpersonalni odnosi. Većina studija koje se bave samohendikepiranjem bazirana je na eksperimentalnom dizajnu, a jedna jedina skala za procenu samohendikepiranja (Jones i Rhodewalt, 1982) poseduje ozbiljne koncepcijske i psihometrijske nedostatke (Strube, 1986). Novokonstruisana skala za procenu samohendikepiranja trebalo bi da baci novo svetlo na ovaj kognitivni i bihevioralni obrazac suočavanja sa potencijalnim neuspehom. Različite vrste mogućih alibija generalno se mogu svrstati u unutrašnje i spoljašnje, a oblasti se mogu podeliti na postignuće i interpersonalne odnose. Skalom je obuhvaćena sklonost ka samohendikepiranju kao stabilan obrazac suočavanja sa realitetom i pretpostavljeno je da će četiri dimenzije samohendikepiranja biti povezane sa bazičnim osobinama ličnosti.

Spoljašnji hendikepi na planu interpersonalnih odnosa podrazumevaju nalaženje izgovora za nemogućnost uspostavljanja stabilnih emocionalnih veza pozivanjem na nedostatak vremena, aktivan socijalni život, ali i preferenciju partnera koji su iz nekog razloga nedostupni. Nedostižni partneri mogu biti ili osobe koje već imaju partnera, ili osobe koje ne žive u istom mestu, ili popularne ličnosti koje ne pripadaju istom kulturnom i socijalnom miljeu. Na taj način se individua unapred osigurava u slučaju potencijalnog neuspeha, a neuspeh je nakon takvih izbora više nego izvestan. Osobine ličnosti koje predstavljaju značajne prediktore ove vrste sa-

mohendikepiranja su Neuroticizam i Impulsivno traženje senzacija. Generalno su osobe s visokim neuroticizmom sklonije da koriste sve ispitivane strategije samohendikepiranja i to je rezultat koji je u skladu sa rezultatima dosadašnjih istraživanja u ovoj oblasti (Ross i sar., 2002; Burušić, 2004). Kada su u pitanju interpersonalni odnosi, može se reći da samohendikepirajuće strategije imaju značajnu ulogu u snižavaju potencijalne napetosti koja može uzrokovati negativnu sliku o sebi i uticati na samopoštovanje individue. Osoba je sklona traženju izgovora u nekim spoljašnjim okolnostima za probleme u relacijama sa drugim ljudima, koje, na osnovu prethodnog iskustva, predviđa da će imati. Impulsivnost kao osobina ličnosti očituje se u ponašanjima koja omogućuju stvaranje idelanih spoljašnjih alibi za potencijalni neuspeh emocionalnih veza. Impulsivnije osobe, sklone traženju senzacija, najčešće nemaju sklonost ka stabilnim emocionalnim vezama, a svakodnevnica i rutinski odnosi ne predstavljaju dovoljan okidač za snažne afektivne reakcije, kojima obično teže. Ali, stil života u kome dominira tendencija ka druženju, zabavama, traženju različitih vrsta senzacija može predstavljati idealan alibi za neuspeh u uspostavljanju stabilnijih emocionalnih veza. Značajan prediktor ovog oblika samohendikepiranja je i pol. Naime, muškarci su skloniji kreiranju životnog stila u kom će ostati malo prostora za stabilnije emocionalne angažmane. Ovaj rezultat je takođe u skladu sa rezultatima dosadašnjih studija (McCrea i sar., 2008a; McCrea i sar., 2008b) u kojima se pokazuje da su muškarci generalno skloniji samohendikepiranju od žena. Verovatno je da muškarci ulažu više kognitivnog i bihevioralnog napora kako bi održali relativno visok nivo samopoštovanja.

Kada su u pitanju unutrašnji interpersonalni hendikepi, značajan efekat ostvaruju pol i starost, a od osobina ličnosti – Neuroticizam. Budući da su unutrašnji hendikepi uglavnom determinisani osobinama kao što su stidljivost, trapavost, nesigurnost ili bolešljivost, veza sa Neuroticizmom se može tumačiti i delimičnim prepo-krivanjem sadržaja ova dva domena. Međutim, sklonost da ponašanja ili osobine koje su disfunkcionalne koriste kao alibi za potencijalne neuspehe na planu interpersonalnih odnosa češće će ispoljavati upravo osobe koje takva ponašanja i osobine imaju u svom uobičajenom repertoaru, te je verovatnije da veza sa Neuroticizmom nije samo posledica sličnosti u predmetu merenja ova dva instrumenta, nego generalne sklonosti osoba sa visokim Neuroticizmom da svoje osobine tumače kao izgovor za potencijalne i stvarne probleme. Ovaj rezultat je saglasan sa rezultatima prethodnih studija, koje su pokazale da se neki fenomeni koji se mogu povezati sa povišenim neuroticizmom, kao što su socijalna anksioznost, testovna anksioznost i depresivni simptomi, intenziviraju onda kada mogu poslužiti kao hendikepi u situacijama očekivanog neuspeha, dok su manje izraženi kada ne predstavljaju uverljivo objašnjenje tog neuspeha (Snyder i sar., 1985; Smith i sar., 1982; Weary i Williams, 1990). Ako se samohendikepiranje posmatra kao strategija čiji je osnovni cilj očuvanje samopoštovanja, onda bi se moglo reći da je za osobu prihvatljivije da se poziva na vlastitu stidljivost ili anksioznost, nego da prizna kako nema hrabrosti da preuzme inicijativu. Slika o sebi i samopoštovanje će se lakše održati pozitivnim ako se neuspeh u interpersonalnoj sferi tumači trajnim osobinama, jer uz takvo tumačenje implicitno ide uverenje da se na to ne može uticati. Time se održava iluzija o

nemogućnosti promene, a vlastita odgovornost za budućnost interpersonalnih odnosa umanjuje. Polne razlike u sklonosti korišćenja unutrašnjih hendikepa na planu interpersonalnih odnosa su izražene i, kao i u slučaju ostalih vrsta samohendikepirajućih strategija, govore u prilog tome da su muškarci skloniji ovakvoj vrsti ponašanja. Od muškaraca se obično očekuje da preuzmu aktivnu ulogu u interpersonalnim odnosima i, u slučaju kada ne poseduju odgovarajuće predisponirajuće karakteristike, kao što je sklonost ka preuzimanju inicijative ili odlučnost, oni mogu odgovarati na zahteve okoline na pasivan način, koji se može pravdati osobinama ličnosti. Takođe, sa starošću opada tendencija ka samohendikepiranju u interpersonalnoj sferi, što se može dovesti u vezu sa procesom sazrevanja i životnim promenama koje postepeno dovode do većih odgovornosti, stabilizacije profesionalnih, partnerskih i ostalih uloga, i smanjuju tenziju koja potiče od usredsređenosti na sebe i nesigurne samoevaluacije. Time se smanjuje i motivacija koja leži u osnovi samohendikepiranja.

Postignuće je važan aspekt funkcionisanja, u kom se konstantno testiraju uverenja o vlastitim sposobnostima. Stoga je ubedljivost jedna od najkorisnijih osobina idealnog hendikepa u ovoj oblasti. Spoljašnji hendikepi na planu postignuća generalno nikada nisu dovoljno ubedljivi. Međutim, prenošenje odgovornosti na druge osobe iz okruženja može imati i te kako korisne efekte. U tom kontekstu, drugi ljudi mogu da se posmatraju kao nesposobni, neprijateljski usmereni ili nedovoljno zainteresovani, a u svakom od ovih slučajeva predstavljaju alibi za neostvarivanje vlastitih ciljeva. Neuroticizam je jedini prediktor iz domena osobina ličnosti spoljašnjih strategija samohendikepiranja na planu postignuća. Moguće je da ove osobe imaju visoka očekivanja od ljudi iz okruženja, na koja oni retko mogu uspešno da odgovore. Na taj način se često može unapred osigurati potencijalni neuspeh, a da se ne dovede u vezu s vlastitim sposobnostima. Izraženija sklonost muškaraca ka ovoj vrsti samohendikepiranja može se dovesti u vezu sa većim kulturološkim zahtevima koji se postavljaju pred njih u pogledu obezbeđenja egzistencijalnih uslova za život.

Unutrašnji hendikepi koji se koriste kao alibi za potencijalni neuspeh na planu postignuća imaju mnogo višu cenu od spoljašnjih. Osoba je prinuđena, kako bi bila ubedljiva, da potencijalni neuspeh pripiše svojim osobinama. Koje to osobine mogu biti prihvatljivije za individuu od doživljaja sebe kao nedovoljno sposobnog ili inteligentnog? Neke od njih su lenjost, perfekcionizam, problemi s koncentracijom ili nedovoljna organizovanost. Ako ove osobine posmatramo u funkciji izgovora, onda je sigurno da je za samopoštovanje individue mnogo lakše da prihvati sebe kao lenju osobu nego kao nesposobnu. Ili, mnogo je lakše posmatrati sebe kao perfekcionista okupiranog detaljima koji ga sprečavaju da bude efikasan, nego sumnjati u vlastite sposobnosti. Pored neuroticizma kao osobine koja predstavlja generalni predisponirajući činiac sklonosti ka samohendikepiranju, važni prediktori iz domena osobina ličnosti u slučaju unutrašnjih hendikepa na planu postignuća su i Impulsivno traženje senzacija i niski skorovi na dimenziji Aktivitet. Drugim rečima, u pitanju su osobe koje imaju izražen problem sa samodisciplinom i odlaganjem trenutnog zadovoljstva zarad dugoročnijih ciljeva. Takve hedonističke tendencije predstavljaju realnu prepreku ka postignuću, ali mogu biti i ubedljiv alibi za nepostizanje željenih

ciljeva. Ovo je jedina vrsta samohendikepirajućih strategija u kojoj nisu uočljive polne razlike. Drugim rečima, pretnja samopoštovanju usled sumnji u vlastite sposobnosti na planu postignuća predstavlja važan okidač za traženje alibija u vidu unutrašnjih hendikepa i kod muškaraca i kod žena.

Jedan od osnovnih rezultata ovog istraživanja predstavljaju pokazane polne razlike u sklonosti ka samohendikepiranju. Naime, muškarci su skloniji da koriste različite strategije samohendikepiranja kao stabilni obrazac suočavanja sa potencijalnim i stvarnim problemima, posebno na planu interpersonalnih odnosa. Ostaje nejasno da li su muškarci vulnerabilniji na pretnje samopoštovanju, ili skloniji da izbegavaju odgovornost u emocionalnim vezama. Drugim rečima, moguće je da implicitni kulturološki i socijalni pritisci kojima su izloženi pripadnici muškog pola u odnosu na ulogu koju imaju u partnerskim odnosima stvaraju osnovu za stalno testiranje afektivnih i kognitivnih kapaciteta, što može predstavljati pretnju samopoštovanju koja se želi izbeći. Međutim, ista vrsta pritiska može da uzrokuje i potrebu da se izbegava odgovornost za relacije sa ljudima iz okruženja.

Na planu postignuća situacija je ipak drugačija. Polne razlike se uočavaju samo u odnosu na primenu spoljašnjih strategija samohendikepiranja, ali ne i unutrašnjih. Ako se ubedljivost posmatra kao odlučujući kriterijum za izbor odgovarajuće strategije, onda se može zaključiti da su žene i muškarci na planu postignuća jednako skloni korišćenju unutrašnjih strategija, koje imaju veću cenu. S druge strane, muškarci su skloniji od žena da primenjuju spoljašnje strategije, koje manje koštaju ali nisu dovoljno ubedljive. Ovakav rezultat se može dovesti u vezu s rezultatima studije koja je pokazala da su žene kao procenjivači skeptičnije od muškaraca kada je u pitanju motivacija osoba koje koriste samohendikepiranje (Hirt, McCrea i Boris, 2003), što bi moglo navesti na zaključak da će one same, ukoliko koriste samohendikepirajuće strategije, to činiti uz korišćenje uverljivijih hendikepa. Nešto veća pronicljivost koju žene pokazuju kada je u pitanju opažanje samohendikepirajućeg ponašanja mogla bi delimično objasniti i generalno manju izraženost ovakvog ponašanja kod žena.

Starost predstavlja značajan prediktor sklonosti ka samohendikepiranju u slučaju unutrašnjih, ali ne i kod spoljašnjih hendikepa, nezavisno od oblasti u kojoj se samohendikepiranje javlja. Mlađe osobe su sklonije od starijih da primenjuju unutrašnje strategije samohendikepiranja. Ovakva tendencija bi se mogla objasniti time što se mlađe osobe nalaze u periodu kada je potrebno da se pozicioniraju u odnosu na vlastito postignuće i da donesu važne životne odluke u vezi s budućim partnerskim odnosima. Implicitno se suočavaju s pritiskom da nemaju previše prava na greške, a odluke koje donesu uticaće na kvalitet njihovog budućeg života. Napetost koja neminovno raste u tom životnom dobu sigurno stvara potrebu da se koriste ubedljivi, unutrašnji hendikepi, kako bi se individua lakše suočila sa mogućim neuspesima. S druge strane, starije osobe već dugu niz godina žive u skladu s izborima koje su davno napravile, a životno iskustvo je doprinelo smanjenju vulnerabilnosti na neuspeh.

Neuroticizam kao osobina ličnosti predstavlja osnovni predisponirajući činioc sklonosti ka samohendikepiranju. Cilj samohendikepiranja je svakako pokušaj sniženja napetosti usled pretnje, stvarne ili iracionalne, koja može da ugrozi samopoš-

tovanje individue. Stoga će osobe koje su vulnerabilnije na ovakvu vrstu pretnji svakako češće biti prinuđene da koriste različite mehanizme zaštite. Međutim, osobine kao što su Impulsivno traženje senzacija i Aktivitet takođe doprinose, na različite načine, sklonosti ka samohendikepiranju. S jedne strane, Impulsivno traženje senzacija omogućuje stvaranje životnog stila u kome veliki broj spoljašnjih stimulusa ima odlučujuću ulogu za afektivno angažovanje, ali istovremeno kreira i veliki broj potencijalnih korisnih hendikepa. Aktivitet je osobina koja se pokazala veoma značajnom na planu postignuća i, paradoksalno, omogućuje osobama sa nedostatkom samodiscipline da koriste isti nedostatak kao alibi.

Na kraju, važno je naglasiti da samohendikepirajuće strategije koriste svi ljudi u situacijama koje ugrožavaju samopoštovanje. Međutim, postoje individualne razlike u sklonosti da se ove strategije uvrste u uobičajen repertoar ponašanja. Kada se osobe suočavaju sa većim brojem potencijalnih pretnji samopoštovanju, samohendikepiranje će biti češće. Ono može prerasti u životni stil i povratno onemogućiti osobu da uspešno funkcioniše u važnim oblastima života, kao što su interpersonalni odnosi i postignuće. Drugim rečima, kada se umereno koriste, samohendikepirajuće strategije mogu biti veoma korisne i imati adaptivnu ulogu, ali u slučaju kada postanu uobičajen obrazac ponašanja, postaju disfunkcionalne i onemogućuju razvijanje šireg repertoara reakcija na zahteve realnosti.

LITERATURA

- Alter, A. L., & Forgas, J. P. (2007). On being happy but fearing failure: The effects of mood on self-handicapping strategies. *Journal of Experimental Social Psychology, 43*, 947–954.
- Aluja, A., Rossier, J., Garcia, L. F., Angleitner, A., Kuhlman, M., & Zuckerman, M. (2006). A cross-cultural shortened form of the ZKPQ (ZKPQ-50-cc) adapted to English, French, German, and Spanish languages. *Personality and Individual Differences, 41*, 619-628.
- Arkin, R. M., & Baumgardner, A. H. (1985). Self-handicapping. In J. H. Harvey & G. Weary (Eds.), *Attribution: Basic Issues and Applications*. London: Academic Press.
- Baumeister, R. F., Kahn, J., & Tice, D. M. (1990). Obesity as a self-handicapping strategy: Personality, selective attribution of problems, and weight loss. *Journal of Social Psychology, 130*, 121 – 123.
- Berglas, S., & Jones, E. E. (1978). Drug choice as a self-handicapping strategy in response to noncontingent success. *Journal of Personality and Social Psychology, 36*, 405-417.
- Burušić, J. (2004). Doprinos crta ličnosti i jasnoće pojma o sebi objašnjenju samohendikepiranja kao načina ponašanja. *Suvremena psihologija, 7*, 31-44.

- Burušić, J. i Brajša-Žganec, A. (2005). Odnos samohendikepiranja, samopoštovanja i jasnoće pojma o sebi. *Psiholojske teme*, 14, 83-90.
- Harris, R. N., & Snyder, C. R. (1986). The role of uncertain self-esteem in self-handicapping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 451-458.
- Hirt, E. R., Deppe, R. K., & Gordon, L. J. (1991). Self-reported versus behavioral self-handicapping: empirical evidence for a theoretical distinction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 981-991.
- Hirt, E. R., McCrea, S. M., & Boris, H. I. (2003). "I know you self-handicapped last exam": Gender differences in reactions to self-handicapping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 177-193.
- Jones, E. E., & Berglas, S. (1978). Control of attributions about the self through self-handicapping strategies: The appeal of alcohol and the role of underachievement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 200-206.
- Jones, E. E., & Rhodewalt, F. (1982). *The Self-Handicapping Scale*. Princeton: Department of Psychology, Princeton University.
- Kline, R. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York, London: The Guilford Press.
- Kolditz, T. A., & Arkin, R. M. (1982). An impression management interpretation of the self-handicapping strategy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 492-502.
- Martin, A. J., Marsh, H. W., & Debus, R. L. (2003). Self-handicapping and defensive pessimism: A model of self-protection from a longitudinal perspective. *Contemporary Educational Psychology*, 28, 1-36.
- Martin, K. A., & Brawley, L. R. (1999). Is the self-handicapping scale reliable in non-academic achievement domains? *Personality and Individual Differences*, 27, 901-911.
- McCrea, S. M. (2008). Self-handicapping, excuse making, and counterfactual thinking: Consequences for self-esteem and future motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 274-292.
- McCrea, S. M., Hirt, E. R., Hendrix, K. L., Milner, B. J., & Steele, N. L. (2008). The worker scale: Developing a measure to explain gender differences in behavioral self-handicapping. *Journal of Research in Personality*, 42, 949-970.
- McCrea, S. M., Hirt, E. R., & Milner, B. J. (2008). She works hard for the money: Valuing effort underlies gender differences in behavioral self-handicapping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 292-311.
- Norem, J., & Cantor, N. (1986). Defensive pessimism: Harnessing anxiety as motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1208-1217.
- Organista, P. B., & Miranda, J. (1991). Psychosomatic symptoms in medical outpatients: An investigation of self-handicapping theory. *Health Psychology*, 10, 427-431.
- Pulford, B. D., Johnson, A., & Awaida, M. (2005). A cross-cultural study of predictors of self-handicapping in university students. *Personality and Individual Differences*, 39, 727-737.

- Rhodewalt, F., Tragakis, M. W., & Finnerty, J. (2006). Narcissism and self-handicapping: Linking self-aggrandizement to behavior. *Journal of Research in Personality, 40*, 573–597.
- Ross, S. R., Canada, K. E., & Rausch, M. K. (2002). Self-handicapping and the Five Factor Model of personality: mediation between Neuroticism and Conscientiousness. *Personality and Individual Differences, 32*, 1173–1184.
- Smederevac, S., Mitrović, D., Topić, A. i Vuk, M. (2009). *Skala samohendikepiranja*. Nepublikovani materijal. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Smederevac, S., Novović, Z., Milin, P., Janičić, B., Pajić, D., & Biro, M. (2003). Tendency to self-handicapping in the situation of expected failure. *Psihologija, 36*, 39-58.
- Smith, J. L., Hardy, T., & Arkin, R. (2009). When practice doesn't make perfect: Effort expenditure as an active behavioral self-handicapping strategy. *Journal of Research in Personality, 43*, 95–98.
- Smith, T. W., Snyder, C. R., & Handelsman, M. M. (1982). On the self-serving function of an academic wooden leg: Test anxiety as a self-handicapping strategy. *Journal of Personality and Social Psychology, 42*, 314-321.
- Snyder, C. R. Smith, T. W., Augelli, R. W., & Ingram, R. E. (1985). On the self-serving function of social anxiety: Shyness as a self-handicapping strategy. *Journal of Personality and Social Psychology, 48*, 970-980.
- Sordini, E. J., Tucker, J. A., Vuchinich, R. E., & Rudd, E. J. (1986). Alcohol consumption as a self-handicapping strategy in women. *Journal of Abnormal Psychology, 95*, 346-349.
- StatSoft, Inc. (2007). STATISTICA (data analysis software system), version 8.0. www.statsoft.com.
- Strube, M. J. (1986). An analysis of the Self-Handicapping Scale. *Basic and Applied Social Psychology, 7*, 211-224.
- Tice, D. M. (1991). Esteem protection or enhancement? Self-handicapping motives and attributions differ by trait self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*, 711-725.
- Weary, G. (1979). Self-serving attributional Biases: Perceptual or response distortions? *Journal of Personality and Social Psychology, 37*, 1418 - 1420.
- Weary, G., & Williams, J. R. (1990). Depressive self-presentation: Beyond self-handicapping. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*, 892-898.
- Zuckerman, M. (2002). Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ): An alternative five factorial model. In: B. DeRaad, & M. Perusini (Eds.), *Big Five Assessment* (pp. 377 - 396). Seattle: Hogrefe and Huber Publishers.
- Zuckerman M., Kieffer, S. C., & Knee, C. R. (1998). Consequences of self-handicapping: Effects on coping, academic performance, and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*, 1619-1628.
- Zuckerman, M., & Tsai, F. F. (2005). Costs of self-handicapping. *Journal of Personality 73*, 411-442.

ABSTRACT

**PERSONALITY TRAITS, AGE AND SEX AS PREDICTORS
FOR SELF-HANDICAPPING TENDENCY**

Petar Čolović, Snežana Smederevac and Dušanka Mitrović

Department of Psychology, University of Novi Sad, Serbia

Self-handicapping is one of the strategies people use when facing potential failure. Paper presents new scale for assessing self-handicapping tendency as relatively stable trait, as well as its relations with personality traits, sex and age. Self-handicapping questionnaire and shortened form of Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire were administered to 230 participants of both sexes, age 18 to 59. Confirmatory factor analysis shows that model with four latent dimensions, encompassed by a higher-order latent dimension, fits the data well. Those lower-order dimensions correspond to originally created scales: External handicaps in interpersonal area, Internal handicaps in interpersonal area, Internal handicaps in achievement area and External handicaps in achievement area. Results of MANCOVA shows that Neuroticism is predictor of all dimensions of self-handicapping. Impulsive sensation seeking predicts choice of external handicaps in interpersonal area, as well as internal handicaps in achievement area. Latter is predicted also by low Activity. Younger subjects show significantly higher tendency to use internal handicaps, and men in general show more self-handicapping tendency than women, except in choosing internal handicaps in achievement area, where sex shows no significant effect.

Key words: *self-handicapping, Alternative five-factor model of personality, age, sex*

RAD PRIMLJEN: 13.09.2009.

PRILOG 1

Stavke Upitnika za procenu samohendikepiranja

	Zbog bolešljivosti nisam uspešan u mnogim zadacima.
	Zaokupljenost detaljima me usporava u raznim aktivnostima.
	Loša saradnja sa kolegama otežava mi napredovanje.
	Bio bih prihvaćeniji u društvu da me nije stid da izrazim svoje stavove.
	Ne stižem da se posvetim prijateljima jer imam puno obaveza.
	Da nemam tako puno prijatelja mogao bih više vremena provesti sa partnerom.
	Imao bih veći krug prijatelja da nisam povučen.
	Lenjost me sprečava da postignem više.
	Pred važne događaje imam problema sa spavanjem.
	Čak i kada nisam dobro pripremljen, veće uoči važnog događaja provodim zabavljajući se.
	Otežano disanje me ometa tokom javnog nastupa.
	Da nemam poteškoće sa organizovanjem vremena, postigao bih mnogo više.
	Da nisam stidljiv imao bih više sreće u ljubavi.
	Da nisam nesiguran saradnici bi me više poštovali.
	Privlače me javne ličnosti (pevači, glumci ili druge zvezde) s kojima su male šanse da stupim u kontakt.
	Finansijska nesigurnost mi narušava odnos sa partnerom u emotivnoj vezi.
	Prilika za započinjanje ljubavne veze mi iskrse baš kada nemam vremena da se tome posvetim.
	Kad imam neku obavezu, nešto privlačnije mi odvuče pažnju.
	Sklon sam odustajanju ako nešto ne mogu savršeno da uradim.
	Da nemam loš odnos sa pretpostavljenima, bio bih uspešniji.
	Postižem manje nego što sam očekivao.
	Nisam dovoljno efikasan jer izaberem nesposobne saradnike.
	Višak kilograma me ometa da nađem partnera.
	Ljudi me izbegavaju jer u njihovom prisustvu uglavnom ćutim.
	Imao bih više uspeha u ljubavi da mi se ne dopadnu oni koji su za mene nedostižni.
	Da se osobe iz okruženja ne upliću, imao bih uspešniju emotivnu vezu.
	Blokiram se kada moram nešto javno da kažem.
	Nedostatak podrške mi otežava da budem uspešan u mnogim stvarima.
	Mnoge osobe sam odbio svojom trapavošću.
	Dešava mi se da zbog stidljivosti ne mogu da započnem razgovor sa osobom koja mi se dopada.
	Moj ljubavni život bi bio bolji da nisam sklon vezama na daljinu.
	Moja stidljivost je toliko izražena da je za mene bolje da izbegavam kontakte sa ljudima.
	Više me zainteresuju one osobe suprotnog pola koje ne obraćaju pažnju na mene od onih koje mi prilaze.
	Sklon sam da "bacim oko" na nekog ko je već zauzet.